

Тошкандда бундан тўрт сана мукаддам очилмиш бир мусулмон «Жамияти хайрия» вор. Бу жамият бошида ёшларнинг саъй ва ижтиходи ила очилган бўлса ҳам, баъзи сабаблара мубанний Тошканд агниёларина топширилмиш ва шул замонгача ёшлардан факат бир-икки кишининг тахрик ва иштирокила бойлар тарафидан идора килинмоқда эди.

Жамият агниёи киром кўлларида ўз шаънига муносиб зўр ишлай олмаган бўлса ҳам, моддий жихатдан хийли кувватланди. Етти минг сўмдан зиёда сармоёга молик бўлди. Хар йили икки-уч мартаба умумий мажлис ва ўн-ўн икки мартаба идора мажлислари ясаб, аъзолардан пул йигди. Ариза бериб, иона сўровчи беш-ўн (нафар) факир ва ожизлара ёрдам бериб турди.

Агниёи киром жамиятдан ўз ёрдам ва ионаларин дариг тутмадилар. Бунинг исботи учун Тошканд агниёларидан хурматлук Орифхўжа эшон жанобларини ўтган йил жамиятга бирдан минг сўм иона берганларин ва шахарнинг ўртасидан бир ховлиларини «Дорул ожизин» учун инъом килганларин зикр этмак кофи ўлса керак.

Лекин олти-етти милён мусулмонли Туркистоннинг маркази ўлан Тошкандда очилмиш бир мусулмон жамиятининг жузъий (майда) ишлар илангина каноат этуб турмогидан Тошканд ёшлари хар вақт сикиладурлар ва санавий хисобнома ва сарфномаларини газеталарда ёзуб, нашр этмакдан уйолурлар эди, биноаналайх, Тошканд жамияти халк хам хукумат номинда бутунлай эътибордан тушмиш ва ўлмакка махкум, огир бир хасталикка дучор ўлмиш каби эди.

Жамиятнинг эски обрўсин кайтармак ва уйкудан уйгатмак учун бирдан-бир чора идора ишларини бутунлай ёшлар кўлина бермак, лоакал идора аъзоларининг аксарини ёшлардан сайламак фикри такрор-такрор талкин ўлинса ҳам, бунга эътибор этувчи оз эди, балки «Жамият ёшлар кўлина берилса, йигилган пулларни сарф килиб тамом килурлар, ўзлари пул йиголмай, шунинг ила жамият бепул бўлиб ёпилур», дейучилар кўпроктопилур эди. Ёшлар эса жамиятдан хамон умид узмишлар, энг огир ишларни ишлийлар ва хар йили бир-икки мартаба кўзгатиб, умумий мажлислар ва сайловлар килиб ва ўзларидан кўпрок киши ўткармакка мулойимона харакатларда бўлиналар эди, лекин келажакда агниёларнинг иона ва химматлари жамият учун биринчи даражада лозим ўлдигини эътиборга олиб, онларга каршу жиддий харакатлардан мумкин кадар сакланар эдилар.

Ёшларнинг бу совуқконлик ва сабрликлари бу сана яхши натижалар берди. Бойларнинг ўзлари иттифок қилиб, ўз ораларидан фақат бир раис ва машварат аъзоси вериб, бошқа аъзоларнинг барчасин ёшлардан сайладилар, ёшлар ҳар ишда бойлар ила машварат қилиб турмакни, бойлар ҳам ҳар вақт қўлларидан келган ёрдам ва ионаларини дариг тутмасликни бир-бирларина ваъда қилишиб, қўлга-қўл беришиб, иттифок ила ишга тутиндилар.

Бу иттифокнинг натижаси ўлса керакки, Тошканд жамияти бу йил бутунлай бошқа тусга кирди. Уйқудан уйғониб, қўзларин укалаб, атрофга назар сола бошлади. Конунида зикр этилган моддалардан бирин-бирин фойдаланмакка шуруъ қилди, бошлаб бир неча йилдан бери қарор берилубда очилмай ётган «Дорул ожизин»ни расман очуб, бир неча мискин ва ожизларни тарбияга олди. Бир неча мактаб ва мадрасаларга юз сўм ва икки юз сўмлаб ионалар берди. Бир неча бева ва бечораларга ойлик ионалар вермакда ва олтмиш қадар фақир ва кашшок болаларни турли мактабларда ўқитуб тарбия қилиб турмакдадир.

Жамиятнинг янги аъзолари бундай сарф илагина қаноатланмади, балки молия жихатини қутламак учун аъзоларнинг йилда берадургон олти шар сўм садақалари қифоя қилмаслигини билиб, пул топмакка ҳам янги йўллар излади, бошлаб «Грамофон общество»сила сўйлашиб, ҳар бир пластинкадан ўн тийин олмоқ шартила бир неча хофизларни ва ўз тарбиясидаги мактаб шогирдларининг тову-шин сотди, бундан фақат шу йил ичиндагина лоакал икки минг сўм қирса керакдур.

Учинчи йўлда шаҳар богининг ёзлик театрусида бир мартаба испектакл қўйиб, олти юз сўмга яқин фойда қилди. Бунинг устига, ушбу августнинг 8-қуни рамазон муносабатила Шайх Хованди Таҳур богида бир мартаба «Томоша кечаси» ясади, ушбу томоша кечасининг даромад ва буромади ушбу тарика бўлди:

Сотилган билетлардан 1387 сўм 54 тийин.

Чойхонадан дохил 59 сўм 42 тийин.

Жаъми даромад 1446 сўм 96 тийин.

Масорифи билет маркаси 126 сўм 14 тийин.

Бошка масорифлар 233 сўм 65 тийин.

Жаъми масориф 359 сўм 79 тийин.

Жамиятга колган хос фойда 1087 сўм 17 тийин.

Мусулмонлар тарафиндан биринчи мартаба ясалган ушбу томоша кечасиндан бунча фойда ўз-ўзидан чикмади, балки бунинг учун Тошканд ёшларининг кўп гайрат ва ижтиходлари ҳам чарчамай ва ҳеч кимнинг шикоят ва ҳақоратига кулок солмай қилган саъй ва ҳаракатлари ўлди.

Бу томошалар жамиятга фақат моддий жихатдангина фойда келтуруб қолмай, балки маънавий жихатдан ҳам кўп фойдалар келтурди.

Тошканд жамиятининг исмини унутган ёки ҳеч бир жамият деган сўзни эшитмаган Тошканд мусулмонларининг етти яшаридан етмиш яшаригача жамиятнинг вужудидан ҳабардор бўлди, рус, яҳудий ва арманилар фойдаланиб юрган ўринлардан фойдаланмак мусулмонларга ҳам мумкин эканлиги очик билинди, бу эса Тошканд мусулмонларининг хийли рухлари кўтарилмоғига ва жамиятга муҳаббат ила қарамокларига сабаб ўлди, шу сабабли ушбу томошаларни бошқарган ёшларга ва буларга ёрдам бериб турган шахар политсиямейстрина жамият аъзоси чин кўнгулдан ташаққур этадур ва келажакда яна шундай хизматларда бўлиниб, халқ ва жамиятга фойда етқуродургон ёш йигитларимизнинг амсолларин кўпайтирмакни жаноби Ҳақдин истидоъ қиладур.

Жамият раиси муовини: *Мунаввар кори*

«Самарканд» газетаси, 1913 йил, 20—23 август.